

a spontaneous revolutionary blast was led by representatives of clan groups that were competitive to the current regime, they seized power in the state, and used it as an instrument for realizing their economic interests. In the framework of the permanent national revolution concept, the author states that the next revolutionary breakdown in Ukraine will be social and anti-oligarchic.

Keywords: permanent national revolution, revolutionary breakdown, oligarchic clans, oligarchic economy, political regime, social responsibility of big capital.

* * *

УДК 321.1

Стойко О. М.,

доктор політичних наук, старший науковий співробітник, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (Україна, Київ), starkol@gmail.com

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ ГРОМАДИ ЯК СКЛАДОВА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано європейський досвід залучення громад до реалізації національної політики енергозбереження та використання відновлювальних джерел енергії. На основі його аналізу виявлено основні складові місцевих енергетичних стратегій, наслідки їх успішної реалізації та основні труднощі, з якими стикаються муніципалітети в енергетичній сфері.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, енергетична політика, енергоощадження, відновлювальні джерела енергії.

Попри актуальність енергетичних питань для країни, що імпортує значну частину енергоносіїв для задоволення побутових та промислових потреб, перша енергетична стратегія України (на період до 2030 року) була прийнята лише у 2006 році після одностороннього припинення Росією постачання газу (оновлена у 2013 році). 18 серпня 2017 року була прийнята енергетична стратегія на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [1], яка практично ігнорує важливість залучення громадян та органів місцевого самоврядування до розробки та реалізації енергетичних стратегій на місцевому рівні, віддавши перевагу централізованому підходу. Так на муніципальному та державному рівні, на підприємствах передбачається лише постійне вдосконалення системи енергетичного менеджменту; а на рівні громадян – стимулювання енергозбереження, формування енергоефективної свідомості; підвищення енергоефективності через адресну монетизацію субсидій кінцевому споживачу, а у перспективі – мінімізація обсягів субсидування (п.2.1. Свідоме та енергоефективне суспільство).

Водночас європейський досвід свідчить, що і органи місцевого самоврядування можуть відігравати важливу роль в енергетичній політиці держави, сприяти ефективнішому використанню енергоресурсів та широкому використанню відновлювальних джерел енергії. Аналізу європейської практики формування енергоефективних громад присвячена дана стаття.

У середині 2000–х років Єврокомісія започаткувала проект «Енергоефективні громади – створення пілотних громад для житлового сектора» (EFFCOBUILD) [3], орієнтований на виявлення і подолання перешкод у реалізації потенціалу енергоощадження у житловому секторі на місцевому рівні. Об'єднання інтересів різних зацікавлених сторін, таких як власників будинків, органів публічної влади, фінансових інститутів, приватних компаній та політиків, сприяв формуванню

стратегічного бачення розвитку енергетичної політики на рівні муніципалітетів.

Житловий сектор споживає майже 40% енергії в індустріальних країнах, в яких понад 70% будинків споруджені в містах. За умови впровадження енергоефективних технологій, заходів із заощадження енергії та широкого використання відновлювальних джерел енергії, обсяги споживання енергії муніципалітетом у найближчі 30–40 років можна зменшити на 60% і навіть більше. Сумарний вплив на національний енергетичний баланс в індустріальних країнах у випадку успішної реалізації енергетичних планів муніципалітетів усіх міст може дати скорочення споживання енергії на 15–20% [2].

Проект Єврокомісії демонструє, що енергоефективність позитивно впливає на соціально-економічну ситуацію в регіоні, оскільки: громади, які взяли у ньому участь, отримали детальний план заходів для підвищення енергетичної ефективності; реалізовані заходи щодо збереження енергії стимулюють економічний розвиток регіону, позитивно впливають на рівень зайнятості та соціальної згуртованості; пілотні громади слугують прикладом для інших у регіоні та за його межами.

При цьому з'ясувалося, що навіть розвинені громади не обізнані із потенціалом технологій енергоощадження, тому вони потребують допомоги для його виявлення та реалізації. При цьому хоча багато громад готові до впровадження енергоощадних технологій та використання енергоефективного обладнання, однак потребують фахівців, які б переконали їх у необхідності цього кроку та допомогли на перших етапах.

Оскільки реалізація ефективної енергоощадної політики значною мірою залежить від масштабу застосування (чим вищий рівень (квартал, район, місто), тим більший ефект), тому розробка, прийняття рішення, організація та реалізація стратегій в енергетичній сфері вимагають більше зусиль, ніж вирішення поточних технічних проблем. Крім того, якщо для нових чи одноповерхових будинків покращення технічних складових та зменшення їх вартості буде вирішальним для досягнення довгострокових енергетичних цілей, то на територіях з високою щільністю забудови централізований підхід пропонує кращі, з точки зору економічної вигоди, варіанти. Іншими словами, успішна міська енергетична політика має бути досить гнучкою, щоб враховувати різні варіанти.

Однією зі складних проблем, що перешкоджає широкому впровадженню нових технологій у сфері енергоспоживання, є їх низька продуктивність, що часто є результатом поганої системної інтеграції різних технологій, що використовуються у конкретному проекті. Через відсутність чи недостатній контроль та моніторингове обладнання, оптимізація системи енергоспоживання є досить складним завданням, що вимагає експертних знань. Низька продуктивність не лише утруднює досягнення цілей енергопроекту (економічних чи енергетичних), але також серйозно утруднює вхід на ринок нових технологій.

Брак досвідчених і вмілих планувальників та кваліфікованих виробників є ще однією проблемою, що часто зустрічається в енергетичних проектах на рівні кварталу або району. Одним із шляхів вирішення

такої проблеми є ініціювання структурованого співробітництва між експертами та досвідченими підприємцями, наприклад, для реалізації інтегрованих житлових проектів. Для уникнення технічних і фінансових невдач, енергетичне регулювання має акцентувати увагу на підрядних підходах, за яких відповідальність за загальний успіх інтегрованого енергетичного проекту залишається на підприємнику, зокрема на етапі експлуатації.

Оцінка досвіду реалізації муніципальних енергетичних стратегій виявила, що технічні проблеми в енергетичному плануванні не мають вирішального значення. Управлінські проблеми, зокрема ініціювання та керування перехідними процесами на всіх рівнях прийняття рішень є справжньою проблемою, з якою стикаються особи, відповідальні за реалізацію муніципальної енергетичної політики. Хоча більшість рішень, необхідних для розвитку місцевих енергетичних систем, мають бути прийняті приватними інвесторами на районному рівні для використання відповідних бізнес-моделей, певний ступінь координації необхідний і на міському рівні. Завдяки цьому учасники ринку можуть приймати правильні рішення у потрібний час, щоб здійснити енергетичний перехід з найменшими затратами. Це координаційне завдання вимагає загальної довгострокової стратегії – муніципального генерального енергетичного плану, на який має орієнтуватися кожне місто.

Для забезпечення успішної реалізації, необхідно створити і підтримувати діяльність відповідних організаційних структур протягом усього часу, необхідного для переходу. Вони мають існувати чи то в рамках міської адміністрації, або ж відповідні завдання можуть бути делеговані у формі місцевого енергетичного агентства. Витрати, пов'язані з діяльністю такої організації, можуть вважатися незначними у порівнянні з зменшенням загальної вартості муніципальних енергетичних переходу. Тобто, найбільш складними перешкодами для реалізації муніципальних енергетичних цілей є не відсутність адекватних енергетичних технологій чи інструментів планування, а:

- брак доступу до відповідних знань (аналіз енергетичної системи, управління процесом);
- відсутність управлінської структури та відповідних ресурсів;
- небажання низки важливих акторів брати участь в енергоефективних проектах.

Орієнтовна вартість енергетичного переходу для міста складає близько 10 тис. євро на мешканця, яка не видається надто великою у порівнянні з іншими інвестиціями в інфраструктуру та житловий сектор, що здійснюються регулярно.

До чинників, що змушують усі зацікавлені сторони підтримувати політику, орієнтовану на енергоощадження, є: збільшення безпеки енергопостачання через зниження залежності від імпорту з політично нестабільних регіонів; пом'якшення негативних економічних явищ, зумовлених зростанням цін на енергоносії; економія коштів для споживачів енергії через реконструкцію енергетично неефективних будинків чи удосконалення обладнання; модернізація місцевої інфраструктури; сприяння сталому розвитку міста загалом.

Огляд практики у державах-членах Євросоюзу засвідчує різноманітність правових, фінансових

та організаційних структур: національні стратегії різняться значно за структурою, складністю та обсягами фінансування. Адаптація нормативно-правової бази під конкретні потреби ускладнює слідування правовим приписам, що само по собі може стати перешкодою. Здійснити комплексну оцінку співвідношення ефективності затрат і вигід інструментів та їх потенціалу запозичення в інші країни через особливості місцевих контекстів практично не можливо. Беззаперечною є лише необхідність інтенсивного обміну знаннями щодо розробки інструментарію енергетичної політики у майбутньому.

У деяких країнах пільгові тарифи використовуються для популяризації виробництва електроенергії з відновлювальних джерел. Однак у двох країнах, Данії та Німеччині, широке використання нових джерел енергії (вітрової, сонячної) досягло значного ступеня, що зумовило проблеми з інтеграцією в енергорозподільчі системи, збереженням отриманої таким чином енергії.

Особлива увага має приділятися житловому фонду як важливому компоненту майбутньої енергетичної системи (зберігання, генерування в малих обсягах, керування попитом, розумні будинки). При переході до так званих «розумних міст» це буде ключем до успіху в довгостроковій перспективі. У деяких країнах муніципалітети зобов'язані розробляти місцеві плани енергетичної політики, методи якої та якість залежать від особливостей кожної країни.

Корисним для кожної країни буде корисним передбачити, що енергетична стратегія має бути обов'язковою складовою планів міського розвитку, оскільки це прискорить необхідність включення енергетичних проблем у традиційні процедури міського планування. Одночасно це поглибить знання планувальників, дасть можливість громаді взяти участь в успішній реалізації загальнонаціональної енергетичної політики.

Цікавим є досвід словенського міста Єсенице, яке у середині 2000-х років було серед піонерів щодо впровадження інновацій у сфері енергозбереження. Не останню роль у цьому відіграли два нормативно-правових документи, прийняті ще у кінці ХХ ст.: Закон про енергетику (1999) та Енергетична концепція муніципалітету, прийнята міською радою 30 вересня 1999 року [4]. У 2005 році була прийнята нова редакція Закону про енергетику, ст.17 якого зазначає, що місцева громада чи кілька місцевих громад разом приймають місцеву енергетичну концепцію, що визначає способи постачання енергії, заходи щодо її ефективного використання, опалювання будівель та генерування електроенергії, а також використання відновлювальних джерел енергії на найближче десятиліття. Ст.66 цього ж закону визначає, що місцеві громади виконують програми щодо ефективного використання енергії та використання відновлювальних джерел енергії в межах їх повноважень і відповідальності на основі прийнятих місцевих енергетичних концепцій. Для виконання цих програм місцева громада може отримувати фінансування з державного бюджету. На основі енергетичної концепції Єсенице у 2000 році була запущена програма «Е150», орієнтована на модернізацію будинків, що щорічно витрачають на опалення більше 150кВт год/м².

З 2000 року на підставі постанови про стимулювання інвестицій в ефективне використання енергії та

використання відновлювальних джерел енергії у домогосподарствах в муніципалітеті Єсенице місцевого бюджету щорічно виділяється близько 40 тис. євро на реконструкцію будівель, зокрема: термоізоляцію горищ, дахів, підвалів; утеплення або відновлення фасадів; заміну дверей та вікон будівель; переведення на централізоване тепlopостачання (підключення до мереж гарячої води та газової мережі); встановлення теплових насосів, сонячних панелей для підігріву води тощо.

З 2003 року домогосподарствам почали виділятися державні субсидії на повну енергетичну реконструкцію житла. Отримати їх можуть будинки, збудовані до 1980 року, а проект робіт з модернізації мають орієнтуватися на показник в 10 тис. кВт год за м². Максимальний розмір субсидії на один проект обмежений 21 тис. євро (до 10% загальної суми проекту).

Оскільки майже 25% споживання енергії в Словенії припадає на житловий сектор, то аналіз типових будівель, збудованих до 1980 року засвідчив, що впровадження енергоощадних технологій, наявних на ринку, може на 60% зменшити споживання теплової енергії у багатоквартирних будинках. А лише енергозберігаючі вікна можуть зекономити додаткові 20%. У кількісних показниках це означає зменшення затрат енергії на опалювання з 350 до 113 кВт год на м² опалюваної площі у старих одноповерхових будинках, і зі 115 до 50 кВт год/м² для багатоквартирних будинків. Середній термін окупності інвестицій в у повну енергетичну реконструкцію житла складає близько 25 років, а деякі простіші заходи мають коротший період окупності – 3–4 роки для утеплення горищ, близько трьох років за заміну вікон на більш енергоефективні.

Отже, органи місцевого самоврядування можуть брати активну участь у реалізації національної політики енергоощадження шляхом розробки і прийняття відпо-відних стратегій. Підвищення енергоефективності муніципалітету позитивно впливає на соціально-економічний розвиток території, зменшує рівень безробіття, сприяє соціальній згуртованості. Основними труднощами, що постають на цьому шляху, є брак знань і досвідчених управлінців та планувальників, відсутність організаційної структури для розробки та реалізації енергоощадної стратегії, відсутність зацікавлення у ключових акторів. Тому державна політика України в енергетичній сфері повинна орієнтуватися на залучення територіальних громад, а не лише окремих громадян чи об'єднань співвласників багатоквартирного будинку до розробки та реалізації заходів у сфері енергоощадження.

Список використаних джерел

1. 'Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. №605-р' // 'Pro shvalennja Energetychnoi strategii' Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, energoefektyvnist', konkurentospromozhnist'»; Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 serpnja 2017 r. №605-r (On Approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period up to 2035 "Safety, Energy Efficiency, Competitiveness"; Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 18, 2017 No.605-p). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#n8> [Accessed 20 Jun. 2018].

2. 'Case studies and guidelines for energy efficient communities – A guidebook on successful urban energy planning (2013)', Fraunhofer: IRB Verlag, 2013.

3. 'Energy efficiency communities – establishing pilot communities for the building sector (EFFCOBUILD)'. URL: <https://ec.europa.eu/energy/intelligent/projects/en/projects/effcobuild> [Accessed 20 Jun. 2018].

4. 'Existing framework and instruments. Country report – Jesenice, Slovenia (2006)'. Ljubljana: Building and Civil Engineering Institute ZRMK. Available at: https://ec.europa.eu/energy/intelligent/projects/sites/iee-projects/files/projects/documents/effcobuild_conclusions_report_interview_slovenia_en.pdf [Accessed 20 Jun. 2018].

Stoyko O.M., Dr. of Political Science, senior researcher at Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), starkol@gmail.com

Energy efficient communities as the component of national energy policy

The European experience of involving communities in the implementation of national energy policy and usage of renewable energy sources has been analyzed. On the basis of its analysis, the main components of the local energy strategies, the consequences of their successful implementation and the main difficulties encountered by the municipalities in the energy sector have been identified.

Keywords: community, energy policy, energy saving, renewable energy sources.

* * *

УДК 321.01:35.086

Ткач Б. А.,
аспірантка кафедри політичних наук, Київський
національний університет імені Тараса Шевченка
(Україна, Київ), bella.tkach@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЗАРУБІЖНІЙ ПОЛІТОЛОГІЇ

Розглянуто основні особливості дослідження політичної відповідальності у межах сучасної зарубіжної політології. Виокремлено основні теоретичні підходи до розгляду політичної відповідальності. Визначено зміст поняття політичної відповідальності з огляду на праці зарубіжних політологів, а також визначено співвідношення понять політичної відповідальності та підзвітності.

Ключові слова: політична відповідальність, морально-політична відповідальність, політична підзвітність, демократія, інститути політичної відповідальності.

Політична відповідальність як категорія політичної науки всесторонньо розглядається українськими науковцями, існує значна кількість наукових праць, в яких розглянуто різні аспекти вказаної проблеми. Так, до розкриття сутності даного поняття зверталися такі дослідники, як А. Антоненко, Л. Балуцька, І. Кресіна, А. Коваленко, Ю. Мельник. Питанню виокремлення політичної відповідальності у системі соціальної відповідальності, а також чинникам розмежування політичної та юридичної відповідальності присвячені праці О. Бабкіної, В. Кафарського, В. Мельниченка. Особливої уваги заслуговують роботи, в яких здійснено систематичне дослідження окремих інститутів політичної відповідальності як конкретних форм реалізації останньої. Зокрема, це праці Г. Малкіної, Р. Павленка, М. Самуйліка, О. Совгирі, Т. Тарасенко.

Незважаючи на значну кількість досліджень, визначення сутності політичної відповідальності допоки залишається однією із проблем політичної науки, що вирішується лише в межах авторських підходів та визначень. Як слушно зазначає з цього приводу А. Антоненко, «існує велика кількість конкуруючих визначень політичної відповідальності, що не сприяє інституціоналізації цього поняття та його механізмів у